

संविधान सभा
संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निवर्णित समिति
व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा भएको सहमतिको निवर्णित
सम्बन्धी प्रतिवेदन, २०७१

संविधान सभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ बमोजिम गठित यस संबैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निवर्णित समितिलाई सोही नियमावलीको उपनियम (५) र उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार संविधानसभामा रहेको अभिलेख तथा तत्कालिन संविधानसभाले संविधान निर्माणको लागि तयार गरेका दस्तावेज अध्ययन गरी सहमति वा असहमतिका विषय निवर्णित गरी विषयगत आधारमा पूर्ण वा आंशिक प्रतिवेदन तयार पारी सभामा पेश गर्ने कार्यक्षेत्र र जिम्मेवारी रहेकोमा तत्कालीन संविधान सभाको व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विषयमध्ये संविधान सभाको मिति २०६७।०।१२ को बैठकबाट भएको निर्णय एवं निर्देशनलाई आधार बनाई **सहमतिका विषयहरूको निवर्णित गरी** संविधान सभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ को उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार यस समितिको मिति २०७१।२।६ को निर्णयानुसार यो प्रतिवेदन संविधानसभा समक्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.नं	विषयवस्तु	सहमति भएका विषय	समितिको निवर्णित	कैफियत
१.	२.नेपालको व्यवस्थापिकीय अधिकार :	व्यवस्थापिका-संसदको व्यवस्थापिकीय अधिकार यस संविधानको अधीनमा रही यस संविधानको अनुसूची-१ को संघीय सूची र साझा सूचीमा उल्लेखित विषयहरूमा निहित रहनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।
२.	६.सदस्यको लागि अयोग्यता सम्बन्धी निर्णय:	संसदको कुनै सदस्य धारा ५ अनुसार अयोग्य छ वा हुन गएको छ भन्ने प्रश्न उठेमा त्यसको अन्तिम निर्णय नेपालको प्रधान न्यायाधीश वा निजले तोकेको सर्वोच्च अदालतको अन्य न्यायाधीशले गर्नेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३.	९.प्रतिनिधि सभाको सभामुख र उपसभामुख	(१) प्रतिनिधि सभाले बैठक प्रारम्भ भएको मितिले १५ दिनभित्र आफ्ना सदस्यहरू मध्येबाट एकजना सभामुख र एकजना उप-सभामुखको निर्वाचन गर्नेछ । सभामुख र उप-सभामुख मध्ये एकजना महिला हुनुपर्नेछ । सभामुख वा उप-सभामुखको पद रिक्त भएमा प्रतिनिधि सभाले आफ्ना सदस्यहरू मध्येबाट निर्वाचन गरी रिक्त स्थानको पूर्ति गर्नेछ । सभामुख र उपसभामुख फरक फरक दलको हुनु पर्नेछ । ‘तर एक दल भन्दा बढी दलको प्रतिनिधित्व नभएको अवस्थामा वा प्रतिनिधित्व भएर पनि उम्मेदवारी नदिएमा एकै दलको व्यक्ति सभामुख र उपसभामुख हुन वाधा पर्ने छैन’ (२) प्रतिनिधि सभाको सभामुखको अनुपस्थितिमा उप-सभामुखले प्रतिनिधि सभाको अध्यक्षता गर्नेछ । (३) प्रतिनिधि सभाको सभामुख र उप-सभामुखको निर्वाचन नभएको वा दुवै पद रिक्त भएको अवस्थामा प्रतिनिधि सभाको बैठकको अध्यक्षता उपस्थित सदस्यहरू मध्ये उमेरको हिसाबले ज्येष्ठ सदस्यले गर्नेछ । (४) प्रतिनिधि सभाको सभामुख वा उप-	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		<p>सभामुखको पद देहायका अवस्थामा रिक्त हुनेछ :-</p> <p>(क) निज प्रतिनिधि सभाको सदस्य नरहेमा; वा (तर यस संविधान बमोजिम प्रतिनिधि सभा विघटन भएको अवस्थामा आफ्नो पदमा बहाल रहेका सभामुख र उप-सभामुख प्रतिनिधि सभाका लागि हुने निर्वाचनको उम्मेदवारी दाखिल गर्ने दिनसम्म आफ्नो पदमा कायम रहनेछन् ।)</p> <p>(ख) निजले आफ्नो पदबाट लिखित राजीनामा दिएमा; वा</p> <p>(ग) निजले पद अनुकूल आचरण गरेको छैन भन्ने प्रस्ताव प्रतिनिधि सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई-तिहाई बहुमतबाट पारित भएमा ।</p> <p>(ङ) प्रतिनिधि सभाको सभामुखले पद अनुकूलको आचरण गरेको छैन भन्ने प्रस्तावउपर छलफल हुने बैठकको अध्यक्षता उप-सभामुखले गर्नेछ । सो प्रस्तावको छलफलमा सभामुखले भाग लिन र मत दिन पाउनेछ ।</p>		
४.	११. अधिवेशनको आह्वान र अन्त्य (तथा प्रतिनिधि सभाको विघटन)	<p>(१) राष्ट्र प्रमुखबाट प्रतिनिधि सभाका लागि निर्वाचन भएको एक महिनाभित्र संसदको अधिवेशन आह्वान गरिनेछ । त्यसपछि यस संविधान बमोजिम राष्ट्र प्रमुखबाट समय समयमा अन्य अधिवेशन आह्वान गरिनेछ ।</p> <p>तर एउटा अधिवेशनको समाप्ति र अर्को अधिवेशनको प्रारम्भका बीचको अवधि छ महिनाभन्दा बढी हुने छैन ।</p> <p>(२) राष्ट्र प्रमुखले संसदको दुवै वा कुनै सदनको अधिवेशनको अन्त्य गर्न सक्नेछ ।</p> <p>(३) राष्ट्र प्रमुखबाट प्रतिनिधि सभाको अधिवेशन चालू नरहेको वा बैठक स्थगित भएको अवस्थामा अधिवेशन वा बैठक बोलाउन वाञ्छनीय छ भनी प्रतिनिधि सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको एक-चौथाई सदस्यहरूले समावेदन गरेमा त्यस्तो अधिवेशन वा बैठक बस्ने मिति र समय तोकिएको छ । त्यसरी तोकिएको मिति र समयमा प्रतिनिधि सभाको अधिवेशन प्रारम्भ हुने वा बैठक बस्नेछ ।</p> <p>(४) राष्ट्र प्रमुखले प्रधानमन्त्रीको सिफारिशमा वैकल्पिक सरकार गठन हुने संभावना नरहको अवस्थामा प्रतिनिधि सभाको विघटन गर्न सक्नेछ । त्यसरी प्रतिनिधि सभा विघटन गर्दा छ महिनाभित्र नयाँ प्रतिनिधि सभाका लागि निर्वाचन हुने मिति समेत तोकिएको छ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५.	१२. राष्ट्र प्रमुखबाट सम्बोधन तथा सन्देश :	<p>(१) राष्ट्र प्रमुखबाट संसदको कुनै वा दुवै सदनको संयुक्त बैठकलाई सम्बोधन गर्न र त्यसको निमित्त सदस्यहरूको उपस्थिति समावेश गर्न सकिनेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा	

		<p>(२) राष्ट्र प्रमुखबाट प्रतिनिधि सभाको लागि भएको निर्वाचन पछिको पहिलो अधिवेशन र प्रत्येक सालको पहिलो अधिवेशनको प्रारम्भ भएपछि संसदको दुवै सदनको संयुक्त बैठकलाई सम्बोधन गरिनेछ।</p> <p>(३) राष्ट्र प्रमुखबाट संसदको दुवै वा कुनै सदनलाई सन्देश पठाउन सकिनेछ। त्यस्तो सन्देश प्राप्त गर्ने सदनले सो सन्देशमा उल्लिखित विषयमाथि यथाशिघ्र विचार गरी आफ्नो राय राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गर्नेछ।</p>	समितिमा पठाउने।	
६.	१३.गणपूरक संख्या	यस संविधानमा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक संसदको कुनै पनि सदनको बैठकमा सो सदनको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको एक-चौथाई सदस्य उपस्थित नभएसम्म कुनै प्रश्न निर्णयका लागि प्रस्तुत हुने छैन।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।	
७.	१५.सदस्यको स्थान रिक्त रहेको अवस्थामा सदनको कार्य सञ्चालन :	संसदको कुनै सदनको कुनै सदस्यको स्थान रिक्त छ भने पनि सदनले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्न सक्नेछ र संसदको कुनै सदनको कारवाइमा भाग लिन नपाउने कुनै व्यक्तिले भाग लिएको कुरा पछि पत्ता लाग्यो भने पनि भइसकेको कार्य अमान्य हुने छैन।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।	
८.	१६.मतदान :	यस संविधानमा अन्यथा व्यवस्था गरिएकोमा बाहेक संसदको कुनै सदनमा निर्णयको लागि प्रस्तुत गरिएको जुनसुकै प्रश्नको निर्णय उपस्थित भई मतदान गर्ने सदस्यहरूको बहुमतबाट हुनेछ। अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिलाई सामान्यतः मत दिने अधिकार हुने छैन। तर मत बराबर भएमा निजले आफ्नो निर्णायक मत दिनेछ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।	
९.	१९.अनधिकार उपस्थित भएमा वा मतदान गरेमा सजाय	धारा ८ बमोजिम शपथ नलिई वा सदनको सदस्यताको निमित्त आवश्यक योग्यताको अभाव छ भन्ने थाहा पाउँदापाउँदै पनि कुनै व्यक्ति सदस्यको हैसियतले संसदको कुनै सदनको बैठकमा उपस्थित भएमा वा निजले मतदान गरेमा कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम सजाय हुनेछ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको।
१०.	२०.विशेषाधिकार	<p>(१) यस संविधानको अधीनमा रही संसदको दुवै सदनमा पूर्ण वाक स्वतन्त्रता रहनेछ र सदनमा व्यक्त गरेको कुनै कुरा वा दिएको कुनै मतलाई लिएर कुनै पनि सदस्यलाई पक्राउ गर्न, थुनामा राख्न वा निजउपर कुनै अदालतमा कारवाइ चलाइने छैन।</p> <p>(२) यस संविधानको अधीनमा रही संसदको प्रत्येक सदनलाई आफ्नो आन्तरिक काम कारवाइ नियमित गर्ने पूर्ण अधिकार रहनेछ र सदनको कुनै कारवाइ नियमित वा अनियमित के छ भनी निर्णय गर्ने अधिकार सम्बन्धित सदनलाई मात्र हुनेछ। यस सम्बन्धमा कुनै अदालतमा प्रश्न उठाइने छैन।</p> <p>(३) यस संविधानको अधीनमा रही संसदको</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको।

		<p>कुनै सदनको कुनै पनि कारवाइलाई त्यसको असल नियतबारे शंका उठाई कुनै टीका-टिप्पणी गरिने छैन र कुनै सदस्यले बोलेको कुनै कुराको सम्बन्धमा जानी-जानी गलत वा भ्रामक अर्थ लगाई कुनै प्रकारको प्रकाशन गरिने छैन ।</p> <p>(४) यस संविधानको अधीनमा रही उपधारा (१) र (३) को व्यवस्था सदनको बैठकमा भाग लिन पाउने सदस्य बाहेकका अन्य व्यक्तिका हकमा पनि लागू हुनेछ ।</p> <p>(५) यस संविधानको अधीनमा रही संसदको कुनै सदनले दिएको अधिकार अन्तर्गत कुनै लिखत, प्रतिवेदन, मतदान वा कारवाइ प्रकाशित गरेको विषयलाई लिएर कुनै व्यक्तिउपर अदालतमा कारवाइ चल्ने छैन ।</p> <p><u>स्पष्टीकरण</u> : यो उपधारा र उपधारा (१), (२), (३) र (४) को प्रयोजनको लागि “सदन” भन्नाले सदनको समितिलाई समेत सम्झनु पर्छ र सो शब्दले संसदको संयुक्त बैठक वा संयुक्त समितिको बैठकलाई समेत जनाउँछ ।</p> <p>(६) संसदको कुनै पनि सदस्यलाई अधिवेशन बोलाइएको सूचना जारी भएपछि अधिवेशन चलुञ्जेलसम्मको अवधिभर पक्राउ गरिने छैन ।</p> <p>तर कुनै फौजदारी अभियोगमा कुनै सदस्यलाई कानून अनुसार पक्राउ गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन । त्यसरी कुनै सदस्य पक्राउ गरिएमा पक्राउ गर्ने अधिकारीले त्यसको सूचना सम्बन्धित सदनको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिलाई तुरुन्त दिनु पर्नेछ ।</p> <p>(७) संसदको कुनै सदनको विशेषाधिकारको हननलाई संसदको अवहेलना मानिनेछ र कुनै विशेषाधिकारको हनन भएको छ वा छैन भन्ने निर्णय गर्ने अधिकार सम्बन्धित सदनलाई मात्र हुनेछ ।</p> <p>(८) कसैले कुनै सदनको अवहेलना गरेमा कानूनमा व्यवस्था गरे बमोजिम सजाय हुनेछ । तर सदनलाई सन्तोष हुने गरी अभियुक्तले क्षमा याचना गरेमा सदनले क्षमा प्रदान गर्न वा तोकिसकेको सजायलाई माफी गर्न वा घटाउन सक्नेछ ।</p> <p>(९) यस संविधानमा उल्लेख गरिएदेखि बाहेक विशेषाधिकार सम्बन्धी अन्य कुराहरु कानूनद्वारा निर्धारित गरिए बमोजिम हुनेछन् ।</p>		
११.	२१.कार्य सञ्चालन विधि	<p>(१) यस संविधानको अधीनमा रही संसदको प्रत्येक सदनले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्न, बैठकको सुव्यवस्था कायम राख्न र समितिहरुको गठन, काम, कारवाइ र कुनै सदन वा समितिको अन्य कुरा नियमित गर्नको लागि कानून बनाउनेछ । त्यस्तो कानून राष्ट्र प्रमुखबाट प्रमाणीकरण भएपछि लागू हुनेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		(२) राष्ट्र प्रमुखबाट संसदको संयुक्त बैठकको कार्य सञ्चालन र संसदको संयुक्त समितिको गठन र काम कारवाई प्रतिनिधि सभाको सभामुख र राष्ट्रिय सभाको अध्यक्षको सिफारिशमा बनाइएको नियमावली बमोजिम हुनेछ । (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिमको नियमावली नबनेसम्म सो उपधारामा उल्लेख गरिएका कुराहरु राष्ट्र प्रमुखबाट बनाइएको नियमावली बमोजिम हुनेछन् ।		
१२.	२४. संसदको सचिवालय :	(१) (राष्ट्र प्रमुखबाट) प्रतिनिधि सभाको सचिवलाई सभामुखको सिफारिशमा, राष्ट्रिय सभाका सचिवलाई राष्ट्रिय सभाको अध्यक्षको सिफारिशमा र संसदको महासचिवलाई सभामुख र अध्यक्ष दुवैसँग परामर्श गरी नियुक्त गरिनेछ । (२) संसदको काम कारवाई सञ्चालन गर्न आवश्यक सचिवालयको स्थापना र सो सम्बन्धी अन्य कुरा कानूनले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१३.	२५. पारिश्रमिक	प्रतिनिधि सभाको सभामुख र उप-सभामुख, राष्ट्रिय सभाको अध्यक्ष र उपाध्यक्ष, समितिका सभापतिहरु तथा संसदका सदस्यहरुको पारिश्रमिक र सुविधा कानूनद्वारा निर्धारित हुनेछ र त्यसरी निर्धारित नभएसम्म राष्ट्रप्रमुखबाट तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१४.	२६. विधेयक प्रस्तुत गर्ने विधि	(१) संसदको कुनै पनि सदनमा विधेयक प्रस्तुत गर्न सकिनेछ । तर अर्थ विधेयक प्रतिनिधि सभामा मात्र प्रस्तुत गरिनेछ । (२) अर्थ विधेयक, नेपाली सेना वा सशस्त्र प्रहरी वा प्रहरी सम्बन्धी विधेयक सरकारी विधेयकको रूपमा मात्र प्रस्तुत गरिनेछ । (३) “अर्थ विधेयक” भन्नाले देहायमा उल्लिखित सबै वा कुनै विषयसित सम्बन्ध राख्ने विधेयकलाई जनाउँछ :- (क) संघीय कर लगाउने, उठाउने, खारेज गर्ने, छुट दिने, परिवर्तन गर्ने वा कर प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने विषय, (ख) संघीय सञ्चित कोष वा अन्य कुनै सरकारी कोषको संरक्षण गर्ने, त्यस्तो कोषमा रकम जम्मा गर्ने वा त्यस्तो कोषबाट कुनै रकम विनियोजन वा खर्च गर्ने वा विनियोजन वा खर्च गर्न खोजिएको रकम घटाउने, बढाउने वा खारेज गर्ने विषय, (ग) संघीय सरकारले ऋण प्राप्त गर्ने वा जमानत दिने विषय व्यवस्थित गर्ने वा नेपाल सरकारले लिएको वा लिने आर्थिक दायित्व सम्बन्धी कानून संशोधन गर्ने विषय, (घ) संघीय सरकारी कोषमा प्राप्त हुने सबै	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		<p>प्रकारको राजस्व, ऋण असुलीबाट प्राप्त रकम र अनुदानको रकम जिम्मा राख्ने, लगानी गर्ने वा नेपाल सरकारको लेखाको लेखा परीक्षण गर्ने विषय, र</p> <p>(ड) उपर्युक्त विषयहरूसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध भएका प्रासंगिक विषयहरू ।</p> <p>(४) कुनै विधेयक अर्थ विधेयक हो होइन भन्ने प्रश्न उठेमा सभामुखको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।</p>		
१५.	२७.विधेयक पारित गर्ने विधि :	<p>(१) संघीय संसदको एउटा सदनले पारित गरेको विधेयक यथाशीघ्र अर्को सदनमा पठाइनेछ र सो सदनले पारित गरेपछि प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गरिनेछ ।</p> <p>(२) प्रतिनिधि सभाले पारित गरेको अर्थ विधेयक राष्ट्रिय सभामा पठाइनेछ । राष्ट्रिय सभाले सो विधेयकमा छलफल गरी विधेयक प्राप्त गरेको पन्ध्र दिनभित्र कुनै सुझाव भए सुझावसहित प्रतिनिधि सभामा फिर्ता पठाउनु पर्नेछ ।</p> <p>(३) उपधारा (२) बमोजिम सुझाव सहित फिर्ता आएको विधेयकमा प्रतिनिधि सभाले छलफल गरी उचित देखेको सुझाव समावेश गरी प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गर्नेछ ।</p> <p>(४) उपधारा (२) बमोजिम अर्थ विधेयक प्राप्त गरेको पन्ध्रदिनसम्ममा राष्ट्रिय सभाले सो विधेयक फिर्ता गरेन भने पनि प्रतिनिधि सभाले प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गर्न सक्नेछ ।</p> <p>(५) प्रतिनिधि सभाले पारित गरी राष्ट्रिय सभामा पठाएको अर्थ विधेयक वाहेक अन्य विधेयक राष्ट्रिय सभाले आफू समक्ष प्राप्त भएको दुई महिनाभित्र पारित गरी वा सुझाव सहित फिर्ता पठाउनु पर्नेछ । उक्त समयवाधिभित्र राष्ट्रिय सभाले सो विधेयक फिर्ता गरेन भने पनि प्रतिनिधि सभाले तत्काल कायम रहेको सदस्य संख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्यहरूको निर्णयबाट सो विधेयक प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गर्न सक्नेछ ।</p> <p>(६) कुनै सदनले पारित गरेको विधेयक अर्को सदनले अस्वीकृत गरेमा वा संशोधनसहित पारित गरेमा सो विधेयक उत्पत्ति भएको सदनमा फिर्ता पठाउनु पर्नेछ ।</p> <p>(७) उपधारा (६) अनुसार राष्ट्रिय सभाबाट अस्वीकृत भई वा संशोधन सहित प्रतिनिधि सभामा फिर्ता आएको विधेयकउपर विचार गरी प्रतिनिधि सभाको तत्काल कायम रहेको सदस्य संख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्यहरूले प्रस्तुत रूपमा वा संशोधन सहित पुनः पारित गरेमा सो विधेयक प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गरिनेछ ।</p> <p>(८) उपधारा (६) अनुसार प्रतिनिधि सभाबाट संशोधन सहित राष्ट्रिय सभामा फिर्ता आएको</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>विधेयक राष्ट्रिय सभाले पनि सो संशोधन सहित पारित गरेमा प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गरिनेछ ।</p> <p>(९) देहायको विधेयक दुवै सदनको संयुक्त बैठकमा प्रस्तुत गरिनेछ र संयुक्त बैठकले विधेयकलाई प्रस्तुत रूपमा वा संशोधनसहित पारित गरेमा विधेयक उत्पत्ति भएको सदनले प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गर्नेछ :-</p> <p>(क) राष्ट्रिय सभाले पारित गरेको तर प्रतिनिधि सभाले अस्वीकार गरेको; वा</p> <p>(ख) प्रतिनिधि सभाले संशोधन सहित राष्ट्रिय सभामा फिर्ता पठाएको, तर राष्ट्रिय सभा सो संशोधनमा सहमत हुन नसकेको ।</p> <p>(१०) कुनै विधेयक विचाराधीन रहेको अवस्थामा सदनको अधिवेशनको अन्त्य भए पनि सो विधेयकमाथि आगामी अधिवेशनमा कारवाई हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर कुनै विधेयक प्रतिनिधि सभामा प्रस्तुत भई विचाराधीन रहेको वा सो सदनले पारित गरी राष्ट्रिय सभामा पठाएको तर सो सदनमा विचाराधीन रहेको अवस्थामा प्रतिनिधि सभा विघटन भएमा वा सो सदनको कार्यकाल समाप्त भएमा त्यस्तो विधेयक निष्क्रिय भएको मानिनेछ ।</p>		
१६.	२८.विधेयक फिर्ता लिने :	<p>विधेयक प्रस्तुतकर्ताले सदनको स्वीकृति लिई विधेयक फिर्ता लिन सक्नेछ ।</p>	<p>यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>	<p>तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।</p>
१७.	२९.विधेयकमा प्रमाणीकरण :	<p>(१) धारा २७ बमोजिम प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश गरिने विधेयक उत्पत्ति भएको सदनको सभामुख वा अध्यक्षले प्रमाणित गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>तर अर्थ विधेयकका हकमा अर्थ विधेयक हो भनी सभामुखले प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>(२) यस धारा बमोजिम प्रमाणीकरणको लागि राष्ट्र प्रमुख समक्ष पेश भएको विधेयकमा प्रमाणीकरण भएपछि त्यसको सूचना यथासम्भव चाँडो दुवै सदनलाई दिइनेछ ।</p> <p>(३) अर्थ विधेयक बाहेक अन्य विधेयकको सम्बन्धमा पुनः विचार विमर्श हुनु आवश्यक छ भन्ने राष्ट्र प्रमुखलाई लागेमा निजबाट विधेयक पेश भएको एक महिनाभित्र सन्देशसहित विधेयक उत्पत्ति भएको सदनमा फिर्ता पठाउन सकिनेछ ।</p> <p>(४) राष्ट्र प्रमुखले कुनै विधेयक सन्देश सहित फिर्ता गरेमा त्यस विधेयकमाथि दुवै सदनको संयुक्त बैठकमा पुनर्विचार गरी सो विधेयक प्रस्तुत रूपमा वा संशोधन सहित पारित भई पुनः पेश भएमा त्यसरी पेश भएको पन्ध्र दिन भित्र</p>	<p>यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>	

		राष्ट्र प्रमुखबाट प्रमाणीकरण गरिनेछ । (५) राष्ट्र प्रमुखबाट यो धारा बमोजिम कुनै विधेयक प्रमाणीकरण भएपछि सो विधेयक ऐन बन्नेछ ।		
१८.	३१.कानून बमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने	(१) कानून बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन । (२) कानून बमोजिम बाहेक संघीय सरकारद्वारा कुनै ऋण लिइने र जमानत दिइने छैन ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१९.	३२.संघीय सञ्चित कोष	गुठी रकम बाहेक संघीय सरकारलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका राजस्व, राजस्वको धितोमा लिइएका सबै कर्जाहरू र ऐनको अधिकार अन्तर्गत दिइएको जुनसुकै ऋण असुल हुँदा प्राप्त भएको सबै धन “नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने अन्य जुनसुकै रकम” ऐनद्वारा अर्को कुनै व्यवस्था नगरिएमा एक सरकारी कोषमा आम्दानी बाँधिनेछ जसलाई संघीय सञ्चित कोष भनिनेछ । “तर निजी गुठी बाहेकको अन्य गुठीको रकमको हकमा कानून बनाई नियमित गर्न सकिनेछ ।”	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।
२०.	३३.संघीय सञ्चित कोष वा संघीय सरकारी कोषबाट व्यय	देहायका रकम बाहेक संघीय सञ्चित कोष वा अन्य कुनै संघीय सरकारी कोषबाट कुनै रकम भिक्न सकिने छैन:- क) संघीय सञ्चित कोषमाथि व्ययभार भएको रकम ; (ख) विनियोजन ऐनद्वारा खर्च हुने रकम ; (ग) विनियोजन विधेयक विचाराधीन रहेको अवस्थामा पेस्कीको रूपमा ऐनद्वारा खर्च हुने रकम ; वा (घ) विशेष अवस्थामा व्ययको विवरण मात्र भएको उधारो खर्च ऐनद्वारा व्यय हुने रकम । तर आकस्मिक कोषका हकमा धारा ४० बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२१.	३४.संघीय सञ्चित कोषमाथि व्ययभार :	देहायका विषयसँग सम्बन्धित खर्चहरू सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुनेछन् र यस्तो व्ययको लागि संसदको स्वीकृति आवश्यक पर्ने छैन । (१) राष्ट्रप्रमुख र उपराष्ट्रप्रमुखको खर्च सम्बन्धी ऐनद्वारा व्यवस्था गरिएको रकम (२) नेपालको प्रधान न्यायाधीश तथा सर्वोच्च अदालतका अन्य न्यायाधीशहरूलाई दिइने पारिश्रमिक, सुविधा र निवृत्तिभरणको रकम, (३) निम्न लिखित पदाधिकारीलाई दिइने पारिश्रमिक र सुविधाका रकमहरू:- (क) प्रतिनिधि सभाका सभामुख र उप-सभामुख; (ख) राष्ट्रिय सभाका अध्यक्ष र उपाध्यक्ष; (ग) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका प्रमुख आयुक्त र आयुक्तहरू; (घ) महालेखापरीक्षक; (ङ) लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		<p>सदस्यहरू;</p> <p>(च) प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्तहरू ।</p> <p>(छ) “राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरू”</p> <p>(४) सर्वोच्च अदालत, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, महालेखापरीक्षक, लोक सेवा आयोग, निर्वाचन आयोग र राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग” सम्बन्धी प्रशासनिक व्ययहरू,</p> <p>(५) संघीय सरकारको दायित्वको ऋण सम्बन्धी व्ययभार,</p> <p>(६) संघीय सरकारको विरुद्ध अदालतबाट भएको फैसला वा आज्ञाति अनुसार तिर्नु पर्ने रकम, र</p> <p>(७) कानूनले सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने भनी निर्धारण गरेको रकम ।</p>		
२३.	३५.राजस्व र व्ययको अनुमान:	<p>(१) राष्ट्र प्रमुखबाट प्रत्येक आर्थिक वर्षको सम्बन्धमा सदनहरूको संयुक्त बैठक समक्ष देहायका कुराहरू समेत खुलाई वार्षिक अनुमान पेश गर्न लगाउन सक्नेछ :-</p> <p>(क) राजस्वको अनुमान ;</p> <p>(ख) संघीय सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने आवश्यक रकमहरू ; र</p> <p>(ग) विनियोजन ऐनद्वारा व्यय हुने आवश्यक रकमहरू ।</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम वार्षिक अनुमान पेश गर्दा गत आर्थिक वर्षमा प्रत्येक मन्त्रालयलाई छुट्याइएको खर्चको रकम र सो खर्च अनुसारको लक्ष्य हासिल भयो वा भएन त्यसको विवरण पनि साथै पेश गर्नु पर्नेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२३.	३६.विनियोजन ऐन :	विनियोजन ऐन अनुसार व्यय हुने आवश्यक रकम शीर्षकहरूमा निर्दिष्ट गरी विनियोजन विधेयकमा राखिनेछन् ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२४.	३७.पूरक अनुमान:	<p>(१) कुनै आर्थिक वर्षमा देहायको अवस्था पर्न आएमा राष्ट्र प्रमुखले प्रतिनिधि सभा समक्ष पूरक अनुमान पेश गर्न लगाउनेछ :-</p> <p>(क) चालू आर्थिक वर्षका निमित्त विनियोजन ऐनद्वारा कुनै सेवाको लागि खर्च गर्न अख्तियारी दिइएको रकम अपर्याप्त भएमा वा त्यस वर्षको निमित्त विनियोजन ऐनले अख्तियारी नदिएको नयाँ सेवामा खर्च गर्न आवश्यक भएमा, वा</p> <p>(ख) त्यस आर्थिक वर्षमा कुनै विनियोजन ऐनद्वारा अख्तियारी दिएको रकमभन्दा बढी खर्च हुन गएमा ।</p> <p>(२) पूरक अनुमानमा राखिएको रकम शीर्षकहरूमा निर्दिष्ट गरी पूरक विनियोजन विधेयकमा राखिनेछन् ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२५.	३८.पेस्की खर्च	(१) यस भागमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विनियोजन विधेयक विचाराधीन रहेको अवस्थामा आर्थिक वर्षको लागि अनुमान	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि	

		गरिएको व्ययको कुनै अंश अगावै पेस्कीका रूपमा ऐनद्वारा खर्च गर्न सकिनेछ । (२) धारा ३५ मा गरिएको व्यवस्था अनुसार राजस्व र व्ययको अनुमान पेश नगरिएसम्म पेस्की खर्च विधेयक प्रस्तुत गरिने छैन र पेस्कीको रकम आर्थिक वर्षको व्यय अनुमानको तृतीयांश भन्दा बढी हुने छैन । (३) पेस्की खर्च ऐन अनुसार खर्च भएको रकम विनियोजन विधेयकमा समावेश गरिनेछ ।	संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२६.	३९.उधारो खर्च :	यस भागमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्राकृतिक कारण वा वाह्य आक्रमणको आशङ्का वा आन्तरिक विघ्न वा अन्य कारणले गर्दा प्रदेश वा राष्ट्रव्यापी सङ्कटको अवस्था भएमा धारा ३५ अन्तर्गत चाहिने विवरण खुलाउन अव्यवहारिक वा राज्यको सुरक्षा वा हितका दृष्टिले अवाञ्छनीय देखिएमा राष्ट्र प्रमुखले व्ययको विवरण मात्र भएको उधारो खर्च विधेयक प्रतिनिधि सभा समक्ष पेश गर्न लगाउन सक्नेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२७.	४०.आकस्मिक कोष :	ऐनद्वारा आकस्मिक कोषका नामले एउटा कोष स्थापना गर्न सकिनेछ र त्यस्तो कोषमा समय समयमा ऐनद्वारा निर्धारण भए अनुसारको रकम जम्मा गरिनेछ । सो कोष संघीय सरकारको नियन्त्रणमा रहनेछ । संघीय सरकारले सो कोषबाट आकस्मिक कार्यको लागि खर्च गर्न सक्नेछ । त्यस्तो खर्चको रकम ऐनद्वारा यथाशीघ्र सोधभर्ना गरिनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२८.	४१.आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी ऐन :	ऐनद्वारा विनियोजित एक शीर्षकबाट अर्को शीर्षकमा रकम सार्ने र आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी अन्य कुराहरू ऐनद्वारा व्यवस्थित हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२९.	४३.प्रदेशसभाको अधिकार :	प्रदेशहरूको व्यवस्थापिकीय अधिकार प्रदेश सभामा निहित रहनेछ । प्रदेश सभाको व्यवस्थापिकीय अधिकार यस संविधानको अधीनमा रही अनुसूची (१) को प्रदेश सूची र साभा सूचीमा उल्लिखित विषयमा सीमित रहनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३०.	४६.सदस्यको अयोग्यता सम्बन्धी निर्णय	प्रदेश सभाको कुनै सदस्य धारा ४५ अनुसार अयोग्य छ वा हुन गएको छ भन्ने प्रश्न उठेमा त्यसको निर्णय प्रदेशको उच्च अदालत वा निजले तोकेको अन्य न्यायाधीशले गर्नेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३१.	४९.प्रदेश सभाको सभामुख र उप-सभामुखको व्यवस्था :	(१) प्रदेश सभाले आफ्ना सदस्य मध्येबाट बैठक प्रारम्भ भएको १५ दिन भित्र एकजना सभामुख र एकजना उप-सभामुखको निर्वाचन गर्नेछ । सभामुख र उप-सभामुख मध्ये एकजना महिला हुनुपर्नेछ । सभामुख तथा उप-सभामुखको पद रिक्त भएमा सभाले आफ्नो सदस्यहरू मध्येबाट निर्वाचन गरी रिक्त स्थानको पूर्ति गर्नेछ । प्रदेश सभामुख र प्रदेश उपसभामुख मध्ये फरक फरक	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		<p>दलको हुनुपर्नेछ । तर एक दल भन्दा बढी दलको प्रतिनिधित्व नभएको अवस्थामा वा प्रतिनिधित्व भएर पनि उम्मेदवारी नदिएमा एकै दलको व्यक्ति सभामुख र उपसभामुख हुन बाधा पर्ने छैन ।</p> <p>(२) प्रदेश सभाको सभामुखको अनुपस्थितिमा उप-सभामुखले सभाको बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।</p> <p>(३) प्रदेश सभाको सभामुख र उप-सभामुखको निर्वाचन नभएको वा दुवै पद रिक्त भएको अवस्थामा प्रदेश सभाको बैठकको अध्यक्षता उपस्थित सदस्यहरूमध्ये उमेरको हिसाबले ज्येष्ठ सदस्यले गर्नेछ ।</p> <p>(४) प्रदेश सभाको सभामुख वा उप-सभामुखको पद देहायका अवस्थामा रिक्त हुनेछ :- (क) प्रदेश सभाको सदस्य नरहेमा ; (ख) लिखित राजीनामा दिएमा ; (ग) पद अनुकूल आचरण गरेको छैन भन्ने प्रस्ताव प्रदेश सभाको तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई-तिहाई बहुमतबाट पारित भएमा ।</p> <p>(५) प्रदेश सभाको सभामुखले पद अनुकूलको आचरण गरेको छैन भन्ने प्रस्ताव उपर छलफल हुने बैठकको अध्यक्षता उप-सभामुखले गर्नेछ । प्रस्तावको छलफलमा सभामुखले भाग लिन र मतदान गर्न पाउनेछ ।</p>		
३२.	५०.अधिवेशनको आह्वान र अन्त्य (तथा प्रदेश सभाको विघटन) :	<p>(१) प्रदेश प्रमुखबाट प्रदेश सभाको निर्वाचन भएको एक महिनाभित्र प्रदेश सभाको अधिवेशन आह्वान गरिनेछ । त्यसपछि यस संविधान बमोजिम प्रदेश प्रमुखबाट समय समयमा अन्य अधिवेशन आह्वान गरिनेछ । तर एउटा अधिवेशनको समाप्ति र अर्को अधिवेशनको प्रारम्भका बीचको अवधि ६ महिनाभन्दा बढी हुने छैन ।</p> <p>(२) प्रदेश प्रमुखले प्रदेश सभाको अधिवेशनको अन्त्य गर्न सक्नेछ ।</p> <p>(३) प्रदेश प्रमुखबाट अधिवेशन चालू नरहेको वा बैठक स्थगित भएको अवस्थामा अधिवेशन वा बैठक बोलाउन वाञ्छनीय छ भनी प्रदेश सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको एक-चौथाइ सदस्यहरूले समावेदन गरेमा त्यस्तो अधिवेशन वा बैठक बस्ने मिति र समय तोकिनेछ र त्यसरी तोकिएको मिति र समयमा प्रदेश सभाको अधिवेशन प्रारम्भ हुने वा बैठक बस्नेछ ।</p> <p>(४) प्रदेश प्रमुखले प्रदेश सरकार प्रमुखको सिफारिशमा वैकल्पिक सरकार गठन हुने संभावना नरहेमा प्रदेश सभाको विघटन गर्न सक्नेछ । त्यसरी विघटन गरेपछि ६ महिनाभित्र नयाँ प्रदेश सभाका लागि निर्वाचन हुने मिति समेत तोक्नेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

३३.	५१. प्रदेश प्रमुखबाट सम्बोधन तथा सन्देश :	(१) प्रदेश प्रमुखले सभाको बैठकलाई सम्बोधन गर्न र त्यसको निमित्त सदस्यहरुको उपस्थिति समादेश गर्न सक्नेछ । (२) प्रदेश प्रमुखबाट प्रदेश सभाका लागि भएको निर्वाचन पछिको पहिलो अधिवेशन र प्रत्येक सालको पहिलो अधिवेशनको प्रारम्भ भएपछि प्रदेश सभाको बैठकलाई सम्बोधन गरिनेछ । (३) प्रदेश प्रमुखबाट प्रदेश सभालाई सन्देश पठाउन सकिनेछ । सभाले सो सन्देशमा उल्लिखित विषयमाथि यथाशिघ्र विचार गरी आफ्नो राय प्रदेश प्रमुख समक्ष प्रस्तुत गर्नेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३४.	५२. गणपूरक संख्या :	यस संविधानमा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक प्रदेश सभाको बैठकमा सो सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको एक चौथाई सदस्य उपस्थित नभएसम्म कुनै प्रश्न निर्णयका लागि प्रस्तुत हुने छैन ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३५.	५४. सदस्यको स्थान रिक्त रहेको अवस्थामा सभाको कार्य सञ्चालन :	प्रदेश सभाको कुनै सदस्यको स्थान रिक्त छ भने पनि सभाले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्न सक्नेछ र सभाको कारवाइमा भाग लिन नपाउने कुनै व्यक्तिले भाग लिएको कुरा पछि पत्ता लाग्यो भने पनि भइसकेको कार्य अमान्य हुने छैन ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३६.	५५. मतदान :	यस संविधानमा अन्यथा व्यवस्था गरिएकोमा बाहेक सभामा निर्णयको लागि प्रस्तुत गरिएको जुनसुकै प्रश्नको निर्णय उपस्थित सदस्यहरुको बहुमतबाट हुनेछ । अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिलाई सामान्यतः मत दिने अधिकार हुने छैन । तर मत बराबर भएमा निजले आफ्नो निर्णायक मत दिनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३७.	५७. अनाधिकार उपस्थित भएमा वा मतदान गरेमा सजाय :	यस संविधान बमोजिम शपथ नलिई वा सभाको सदस्यताको निमित्त आवश्यक योग्यताको अभाव छ भन्ने थाहा पाउँदा पाउँदै पनि कुनै व्यक्ति सदस्यको हैसियतले सभाको बैठकमा उपस्थित भएमा वा निजले मतदान गरेमा कानूनले व्यवस्था गरे बमोजिम सजाय हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।
३८.	५८. विशेषाधिकार	(१) यस संविधानको अधीनमा रही प्रदेश सभामा पूर्ण वाक स्वतन्त्रता रहनेछ । सभामा व्यक्त गरेको कुनै कुरा वा दिएको कुनै मतलाई लिएर कुनै पनि सदस्यलाई पक्राउ गर्न, थुनामा राख्न वा निज उपर कुनै अदालतमा कारवाइ चलाइने छैन । (२) यस संविधानको अधीनमा रही प्रदेश सभालाई आफ्नो आन्तरिक काम कारवाइ नियमित गर्ने पूर्ण अधिकार रहनेछ र सभाको कुनै कारवाइ नियमित वा अनियमित के छ भनी निर्णय गर्ने अधिकार प्रदेश सभालाई मात्र हुनेछ । यस सम्बन्धमा कुनै	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		<p>अदालतमा प्रश्न उठाइने छैन ।</p> <p>(३) यस संविधानको अधीनमा रही प्रदेश सभाको कुनै पनि कारवाईलाई त्यसको असल नियतबारे शङ्का उठाई कुनै टीका-टिप्पणी गरिने छैन र कुनै सदस्यले बोलेको कुनै कुराको सम्बन्धमा जानी-जानी गलत वा भ्रामक अर्थ लगाई कुनै प्रकारको प्रकाशन गरिने छैन ।</p> <p>(४) यस संविधानको अधीनमा रही उपधारा (१) र (३) को व्यवस्था सदनको बैठकमा भाग लिन पाउने सदस्य बाहेकका अन्य व्यक्तिका हकमा पनि लागू हुनेछ ।</p> <p>(५) यस संविधानको अधीनमा रही प्रदेश सभाले दिएको अधिकार अन्तर्गत कुनै लिखत, प्रतिवेदन, मतदान वा कारवाई प्रकाशित गरेको विषयलाई लिएर कुनै व्यक्ति उपर अदालतमा कारवाई चल्ने छैन ।</p> <p><u>स्पष्टीकरण</u> : यो उपधारा र उपधारा (१), (२), (३) र (४) को प्रयोजनको लागि “सभा” भन्नाले सभाको समितिलाई समेत सम्झनु पर्छ र सो शब्दले विशेष समितिको बैठकलाई समेत जनाउँछ ।</p> <p>(६) प्रदेश सभाको कुनै पनि सदस्यलाई अधिवेशन बोलाइएको सूचना जारी भएपछि अधिवेशन चलुञ्जेलसम्मको अवधिभर पक्राउ गरिने छैन ।</p> <p>तर कुनै फौजदारी अभियोगमा कुनै सदस्यलाई कानून अनुसार पक्राउ गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन । त्यसरी कुनै सदस्य पक्राउ गरिएमा पक्राउ गर्ने अधिकारीले त्यसको सूचना सभाको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिलाई तुरुन्त दिनु पर्नेछ ।</p> <p>(७) प्रदेश सभाको सभाको विशेषाधिकारको हनन्लाई प्रदेश सभाको अवहेलना मानिनेछ र कुनै विशेषाधिकारको हनन् भएको छ वा छैन भन्ने निर्णय गर्ने अधिकार सभालाई मात्र हुनेछ ।</p> <p>(८) ‘कसैले प्रदेश सभाको अवहेलना गरेमा कानूनले व्यवस्था गरे बमोजिम सजाय हुनेछ’ तर सभालाई सन्तोष हुने गरी अभियुक्तले क्षमा याचना गरेमा सभाले क्षमा प्रदान गर्न वा तोकिसकेको सजायलाई माफी गर्न वा घटाउन सक्नेछ ।</p> <p>(९) यस संविधानमा उल्लेख गरिएदेखि बाहेक विशेषाधिकार सम्बन्धी अन्य कुराहरु कानूनद्वारा निर्धारित गरिए बमोजिम हुने छन् ।</p>		
३९.	५९.कार्य सञ्चालन विधि	<p>(१) यस संविधानको अधीनमा रही प्रदेश सभाले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्न, बैठकको सुव्यवस्था कायम राख्न र समितिहरुको गठन, काम, कारवाई र कुनै समितिको अन्य कुरा नियमित गर्नको लागि कानून बनाउनेछ । त्यस्तो कानून प्रदेश प्रमुखबाट प्रमाणीकरण भएपछि लागू</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।

		हुनेछ । (२) प्रदेश प्रमुखबाट प्रदेश सभाको बैठकको कार्य सञ्चालन, समितिको गठन र काम कारवाई सभाको सभामुखको सिफारिशमा बनाइएको नियमावली बमोजिम हुनेछ । (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिमको नियमावली नबनेसम्म सो उपधारामा उल्लेख गरिएका कुराहरु प्रदेश प्रमुखबाट बनाइएको नियमावली बमोजिम हुनेछन् ।		
४०.	६०.समिति :	प्रदेश सभाले कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम समितिहरु गठन गर्न सक्नेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।
४१.	६१.विशेष समिति	(१) सभाको कार्य प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न, कुनै विधेयकमा रहेको मतभिन्नता अन्त्य गर्न वा अन्य कुनै खास कार्यका लागि विशेष समिति गठन गरियोस् भनी सभाले कुनै प्रस्ताव पारित गरेमा विशेष समितिको गठन गरिनेछ । (२)विशेष समितिमा बढीमा सातजना सदस्यहरु रहने छन् ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
४२.	६२.प्रदेश सभाको सचिवालय :	(१)प्रदेश प्रमुखबाट प्रदेश सभाको सभामुखको सिफारिशमा महासचिवको नियुक्ति गरिनेछ । (२) प्रदेश सभाको काम कारवाई सञ्चालन गर्न आवश्यक सचिवालयको स्थापना र सो सम्बन्धी अन्य कुरा कानूनले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
४३.	६३.पारिश्रमिक :	प्रदेश सभाको सभामुख, उप-सभामुख, समितिका सभापतिहरु तथा सदस्यहरुको पारिश्रमिक र सुविधा कानूनद्वारा निर्धारित हुनेछ र त्यसरी निर्धारित नभएसम्म प्रदेश प्रमुखबाट तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
४४.	६४.विधेयक प्रस्तुत गर्ने विधि	(१) प्रदेश सभामा कुनै पनि विधेयक प्रस्तुत गर्न सकिनेछ । (२) अर्थ विधेयक सरकारी विधेयकको रूपमा मात्र प्रस्तुत गरिनेछ । (३) “अर्थ विधेयक” भन्नाले देहायमा उल्लिखित सबै वा कुनै विषयसित सम्बन्ध राख्ने विधेयकलाई जनाउँछ :- (क) प्रदेशमा कर लगाउने, उठाउने, खारेज गर्ने, छूट दिने, परिवर्तन गर्ने वा कर प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने विषय, (ख) प्रदेशमा सञ्चित कोष वा अन्य कुनै सरकारी कोषको संरक्षण गर्ने, त्यस्तो कोषमा रकम जम्मा गर्ने वा त्यस्तो कोषबाट कुनै रकम विनियोजन वा खर्च गर्ने वा विनियोजन वा खर्च गर्न खोजिएको रकम घटाउने, बढाउने वा खारेज गर्ने विषय,	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>(ग) प्रदेशमा सरकारले ऋण प्राप्त गर्ने वा जमानत दिने विषय व्यवस्थित गर्ने वा प्रदेशको सरकारले लिएको वा लिने आर्थिक दायित्व सम्बन्धी कानून संशोधन गर्ने विषय,</p> <p>(घ) प्रदेश सरकारी कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारको राजस्व, ऋण असुलीबाट प्राप्त रकम र अनुदानको रकम जिम्मा राख्ने, लगानी गर्ने वा प्रदेश सरकारको लेखाको लेखा परीक्षण गर्ने विषय, वा</p> <p>(ङ) उपर्युक्त विषयहरूसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध भएका प्रासंगिक विषयहरू ।</p> <p>(४) कुनै विधेयक अर्थ विधेयक हो होइन भन्ने प्रश्न उठेमा सभामुखको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।</p>		
४५.	६५.विधेयक पारित गर्ने विधि	<p>(१) प्रदेश सभाले छलफल गरी पारित गरेको विधेयक यथाशीघ्र प्रमाणीकरणको लागि प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गरिने छ ।</p> <p>(२) कुनै विधेयक विचाराधीन रहेको अवस्थामा सभाको अधिवेशनको अन्त्य भए पनि सो विधेयकमाथि आगामी अधिवेशनमा कारवाई हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर कुनै विधेयक प्रदेश सभामा प्रस्तुत भई विचाराधीन रहेको अवस्थामा (प्रदेश सभा विघटन भएमा) वा सो सभाको कार्यकाल समाप्त भएमा त्यस्तो विधेयक निष्क्रिय भएको मानिनेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
४६.	६६.विधेयक फिर्ता लिने :	विधेयक प्रस्तुतकर्ताले सभाको स्वीकृति लिई विधेयक फिर्ता लिन सक्नेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।
४७.	६७.विधेयक प्रमाणीकरण :	<p>(१)प्रमाणीकरणको लागि प्रदेश प्रमुख समक्ष धारा ६५ बमोजिम पेश गरिने विधेयक सभामुखले प्रमाणित गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>तर अर्थ विधेयकका हकमा अर्थ विधेयक हो भनी सभामुखले प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>(२) यस धारा बमोजिम प्रमाणीकरणको लागि प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश भएको विधेयक प्रमाणीकरण भएपछि त्यसको सूचना यथासम्भव चाँडो प्रदेश सभालाई दिइनेछ ।</p> <p>(३) अर्थ विधेयक बाहेक अन्य विधेयकको सम्बन्धमा पुनः विचारविमर्श हुनु आवश्यक छ भन्ने प्रदेश प्रमुखलाई लागेमा निजले विधेयक पेश भएको एक महिनाभित्र सन्देश सहित विधेयक सभामा फिर्ता पठाउन सक्नेछ ।</p> <p>(४) प्रदेश प्रमुखबाट कुनै विधेयक सन्देश सहित फिर्ता भएकोमा विधेयकमाथि सभाको बैठकमा पुनर्विचार पछि सो विधेयक प्रस्तुत रूपमा वा संशोधन सहित पारित भई पुनः पेश भएमा त्यसरी पेश भएको पन्ध्र दिनभित्र प्रदेश</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		प्रमुखबाट प्रमाणीकरण गरिनेछ । (५) प्रदेश प्रमुखबाट यो धारा बमोजिम कुनै विधेयक प्रमाणीकरण भएपछि सो विधेयक ऐन बन्नेछ ।		
४८.	६९.कानून बमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने	(१) कानून बमोजिम बाहेक प्रदेशमा कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन । (२) कानून बमोजिम बाहेक प्रदेश सरकारद्वारा कुनै ऋण लिइने र जमानत दिइने छैन ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
४९.	७०.प्रदेश सञ्चित कोष :	गुठी रकम बाहेक 'संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान वा ऋण' प्रदेश सरकारलाई प्राप्त हुने राजस्व, राजस्वको धितोमा लिइएका सबै कर्जाहरू र ऐनको अधिकार अन्तर्गत दिइएको जुनसुकै ऋण असुल हुँदा प्राप्त भएको सबै धन ऐनद्वारा अर्को कुनै व्यवस्था नगरिएमा एक प्रदेश सरकारी कोषमा आम्दानी बाँधिनेछ, जसलाई प्रदेश सञ्चित कोष भनिनेछ । तर निजी गुठी बाहेकको अन्य गुठीको रकमको हकमाकानून बनाई नियमित गर्न सकिनेछ ।'	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको ।
५०.	७१.प्रदेश सञ्चित कोष वा प्रदेश सरकारी कोषबाट व्यय :	देहायका रकम बाहेक प्रदेश सञ्चित कोष वा अन्य कुनै प्रदेश सरकारी कोषबाट कुनै रकम फिक्न सकिने छैन:- (क) प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार भएको रकम ; (ख) विनियोजन ऐनद्वारा खर्च हुने रकम ; (ग) विनियोजन विधेयक विचाराधीन रहेको अवस्थामा पेस्कीको रूपमा ऐनद्वारा खर्च हुने रकम ; वा (घ) विशेष अवस्थामा व्ययको विवरण मात्र भएको उधारो खर्च ऐनद्वारा व्यय हुने रकम । तर आकस्मिक कोषका हकमा धारा ७८ बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५१.	७२.प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार :	(१) देहायका विषयसँग सम्बन्धित खर्चहरू प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुनेछन् र यस्तो व्ययको लागि प्रदेश सभाको स्वीकृति आवश्यक पर्ने छैन । (२) प्रदेश प्रमुखको खर्च सम्बन्धी ऐनद्वारा व्यवस्था गरिएको रकम ; (३) प्रदेश उच्च अदालतका न्यायाधीशहरूलाई दिइने पारिश्रमिक, सुविधा र निवृत्तिभरणको रकम ; (४) प्रदेश सभाका सभामुख र उप-सभामुखलाई दिइने पारिश्रमिक र सुविधाका रकमहरू ; (५) प्रदेश सरकारको दायित्वको ऋण सम्बन्धी व्ययभार ;	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधानसभाको निर्णयानुसार परिमार्जन समेत गरिएको। "प्रदेशमा स्वतन्त्र संवैधानिक अंगहरू रहने भएमा तिनका पदाधिकारीहरू माथि हुने व्ययभार" थप्ने।

		(६) प्रदेश सरकारको विरुद्ध अदालतबाट भएको फैसला वा आज्ञाति अनुसार तिर्नु पर्ने रकम ; र (७) कानूनले प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने भनी निर्धारण गरेको रकम ।		
५२.	७३.राजस्व र व्ययको अनुमान:	(१) प्रदेश प्रमुखबाट प्रत्येक आर्थिक वर्षको सम्बन्धमा प्रदेश सभाको बैठक समक्ष देहायका कुराहरू समेत खुलाई वार्षिक अनुमान पेश गर्न लगाउनेछ :- (क) राजस्वको अनुमान ; (ख) प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने आवश्यक रकमहरू ; र (ग) विनियोजन ऐनद्वारा व्यय हुने आवश्यक रकमहरू । (२) उपधारा (१) बमोजिम वार्षिक अनुमान पेश गर्दा गत आर्थिक वर्षमा प्रत्येक मन्त्रालयलाई छुट्याइएको खर्चको रकम र सो खर्च अनुसारको लक्ष्य हासिल भयो वा भएन त्यसको विवरण पनि साथै पेश गर्नु पर्नेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५३.	७४.विनियोजन ऐन	विनियोजन ऐन अनुसार व्यय हुने आवश्यक रकम शीर्षकहरूमा निर्दिष्ट गरी विनियोजन विधेयकमा राखिनेछन् ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५४.	७५.पूरक अनुमान	(१) कुनै आर्थिक वर्षमा देहायको अवस्था पर्न आएमा प्रदेश प्रमुखबाट प्रदेश सभा समक्ष पूरक अनुमान पेश गर्न लगाउनेछ :- (क) चालू आर्थिक वर्षको निमित्त विनियोजन ऐनद्वारा कुनै सेवाको लागि खर्च गर्न अख्तियारी दिइएको रकम अपर्याप्त भएमा वा त्यस वर्षको निमित्त विनियोजन ऐनले अधिकार नदिएको नयाँ सेवामा खर्च गर्न आवश्यक भएमा, वा (ख) त्यस आर्थिक वर्षमा कुनै विनियोजन ऐनद्वारा अख्तियारी दिएको रकमभन्दा बढी खर्च हुन गएमा । (२) पूरक अनुमानमा राखिएको रकम शीर्षकहरूमा निर्दिष्ट गरी पूरक विनियोजन विधेयकमा राखिनेछन् ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५५.	७६.पेस्की खर्च :	(१) यस भागमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विनियोजन विधेयक विचाराधीन रहेको अवस्थामा आर्थिक वर्षको लागि अनुमान गरिएको व्ययको कुनै अंश अगावै पेस्कीका रूपमा ऐनद्वारा खर्च गर्न सकिनेछ । (२) धारा ७३ मा गरिएको व्यवस्था अनुसार राजस्व र व्ययको अनुमान पेश नगरिएसम्म पेस्की खर्च विधेयक प्रस्तुत गरिने छैन र पेस्कीको रकम आर्थिक वर्षको व्यय अनुमानको तृतीयांश भन्दा बढी हुने छैन । (३) पेस्की खर्च ऐन अनुसार खर्च भएको रकम विनियोजन विधेयकमा समावेश गरिनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५६.	७७.उधारो खर्च :	यस भागमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए	यो विषयमा सहमति	

		तापनि प्राकृतिक कारण वा अन्य कारणले गर्दा स्थानीय वा प्रादेशिक सङ्घटको अवस्था भएमा धारा ७३ अन्तर्गत चाहिने विवरण खुलाउन अव्यवहारिक देखिएमा प्रदेश प्रमुखबाट व्ययको विवरण मात्र भएको उधारो खर्च विधेयक प्रदेश सभा समक्ष पेश गर्न लगाउन सक्नेछ ।	रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५७.	७८. आकस्मिक कोष	ऐनद्वारा प्रदेश आकस्मिक कोषको नामले एउटा कोष स्थापना गर्न सकिनेछ, र त्यस्तो कोषमा समय समयमा ऐनद्वारा निर्धारण भए अनुसारको रकम जम्मा गरिनेछ । सो कोष प्रदेश सरकारको नियन्त्रणमा रहनेछ । प्रदेश सरकारले सो कोषबाट आकस्मिक कार्यको लागि खर्च गर्न सक्नेछ । त्यस्तो खर्चको रकम ऐनद्वारा यथाशीघ्र सोधभर्ना गरिनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५८.	७९. आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी ऐन :	ऐनद्वारा विनियोजित एक शीर्षकबाट अर्को शीर्षकमा रकम सार्ने र आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी अन्य कुराहरू ऐनद्वारा व्यवस्थित हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५९.	८०. स्थानीय स्वायत्त इकाईको व्यवस्था :	स्थानीय स्तरदेखि नै जनताको सार्वभौम सत्ताको प्रयोग गर्ने अनुकूल वातावरण बनाई मुलुकको व्यवस्थापिकीय प्रकृत्यामा जनताको सहभागिता सुनिश्चित गरी स्थानीय स्तरदेखि नै लोकतन्त्रको संस्थागत विकास गर्न विकेन्द्रीकरण तथा अधिकारको निक्षेपणका आधारमा स्थानीय स्वायत्त इकाईहरूको गठन गरिने छ । विभिन्न प्रदेश सभा अन्तर्गतका स्थानीय स्वायत्त इकाईहरूको स्वरूप र गठन प्रकृत्यामा समानता र काम कारवाईमा एकरूपता रहने गरी कानूनद्वारा व्यवस्था गरिने छ ।	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	यो विषय राज्यको पुनर्संरचना तथा राज्य शक्तिको बाँडफाँड समिति, राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण समिति र प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक अधिकार र राजस्व बाँडफाँड समितिको प्रतिवेदनसँग पनि सम्बन्धित रहेको ।

अनुसूची-१

संविधानसभाबाट मिति २०६७।०।१२ मा व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनको सम्बन्धमा संवैधानिक समितिलाई प्राप्त सुझाव र निर्देशन

१. धारा २ मा रहेको “संसदको अधिकार” शीर्षकलाई “नेपालको व्यवस्थापिकीय अधिकार” भनी सोही अनुसार मस्यौदामा मिलाउने, धारा ५(ख) मा दुई सदन रहने भएमा तल्लो सदनका सदस्यको उमेर २५ वर्ष पूरा भएको हुनुपर्ने मस्यौदाको व्यवस्थालाई यथावत कायम राख्ने ।
२. धारा ९(१) मा रहेको “यथाशिघ्र” भन्ने शब्दको सट्टा “बैठक प्रारम्भ भएको १५ दिन भित्र” भन्ने शब्दहरू राख्ने, सोही धारामा “सभामुख र उपसभामुख फरक फरक दलको हुनुपर्ने” व्यवस्था थप गर्ने र सोही धारामा प्रतिवन्धात्मक वाक्यांश राखी ‘तर एक दल भन्दा बढी दलको प्रतिनिधित्व नभएको अवस्थामा वा प्रतिनिधित्व भएर पनि उम्मेदवारी नदिएमा एकै दलको व्यक्ति सभामुख र उपसभामुख हुन बाधा पर्ने छैन’ भनी मस्यौदालाई परिमार्जन गर्ने ।
३. धारा १९ को ‘... निजले मतदान गरेमा’ पछाडिका वाक्यांशहरू हटाई “कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम सजाय हुनेछ” भन्ने वाक्यांश राखी मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।
४. धारा २०(८) मा रहेको मस्यौदाको सट्टा “कसैले कुनै सदनको अवहेलना गरेमा कानूनले व्यवस्था गरे बमोजिम सजाय हुनेछ” भन्ने वाक्यांश राखी मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।
५. धारा २१ को उपधारा (१) मा रहेको “नियमावली” भन्ने शब्दको सट्टा “कानून” शब्द राखी संगतीपूर्ण तवरले मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।
६. धारा २२ मा रहेको व्यवस्थाको सट्टा ‘सभाले कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम समितिहरू गठन गर्न सक्नेछ’ भन्ने व्यवस्था राख्ने ।
७. धारा २६(२) मा ‘सशस्त्र प्रहरी’ शब्द पछि ‘वा प्रहरी’ भन्ने शब्द थप गर्ने ।
८. धारा २८ मा रहेको ‘सदस्य’ भन्ने शब्द हटाउने ।
९. धारा ३२ मा ... जुनसुकै ऋण असुल हुँदा प्राप्त भएको “सवै धन” पछि “नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने अन्य जुनसुकै रकम” भन्ने शब्दावली थप गरी यस धाराको अन्त्यमा देहायको प्रतिवन्धात्मक वाक्यांश थप गर्ने : “तर निजी गुठी बाहेकको अन्य गुठीको रकमको हकमा कानून बनाई नियमित गर्न सकिनेछ ।”
१०. धारा ३४(१) मा “राष्ट्रप्रमुख” शब्द पछि “र उपराष्ट्रप्रमुख” शब्द थप गर्ने, उपधारा (३) मा खण्ड (च) पछि खण्ड (छ) थप गरी “राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरू” थप गर्ने र सोही धाराको उपधारा (४) मा “निर्वाचन आयोग” भन्ने शब्दपछि “राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग” शब्दहरू थप गर्ने ।
११. धारा ४५ को खण्ड (क) मा नेपाली नागरिक हुनुपर्ने छ । भन्ने व्यवस्था थप गरी सोही अनुसार मस्यौदाको क्रम मिलाउने । मस्यौदाको खण्ड (ख) मा रहेको सदस्यको उमेर २५ वर्ष पूरा भएको हुनुपर्ने व्यवस्थालाई यथावत कायम राख्ने ।
१२. धारा ४९ को शीर्षकलाई “प्रदेश सभामुख र प्रदेश उपसभामुखको व्यवस्था” भन्ने, धारा ४९(१) मा रहेको “आफ्ना सदस्य मध्येबाट” भन्ने शब्द पछि “बैठक प्रारम्भ भएको १५ दिन भित्र” भन्ने शब्दहरू राख्ने, सोही धारामा प्रदेश सभामुख र प्रदेश उपसभामुख मध्ये फरक फरक दलको हुनुपर्ने व्यवस्था थप गर्ने र सोही धारामा प्रतिवन्धात्मक वाक्यांश राखी ‘तर एक दल भन्दा बढी दलको प्रतिनिधित्व नभएको अवस्थामा वा प्रतिनिधित्व भएर पनि उम्मेदवारी नदिएमा एकै दलको व्यक्ति सभामुख र उपसभामुख हुन बाधा पर्ने छैन’ भनी मस्यौदालाई परिमार्जन गर्ने ।
१३. धारा ५७ को ‘ निजले मतदान गरेमा’ पछाडिका वाक्यांशहरू हटाई ‘कानूनले व्यवस्था गरे बमोजिम सजाय हुनेछ’ भन्ने वाक्यांश राखी मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।
१४. धारा ५८(८) मा रहेको मस्यौदाको सट्टा ‘कसैले प्रदेश सभाको अवहेलना गरेमा कानूनले व्यवस्था गरे बमोजिम सजाय हुनेछ’ भन्ने वाक्यांश राखी मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।
१५. धारा ५९ को उपधारा (१) मा रहेको ‘नियमावली’ भन्ने शब्दको सट्टा ‘कानून’ शब्द राखी संगतीपूर्ण तवरले मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।
१६. धारा ६० मा रहेको व्यवस्थाको सट्टा ‘प्रदेश सभाले कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम समितिहरू गठन गर्न सक्नेछ’ भन्ने व्यवस्था राख्ने ।
१७. धारा ६६ मा रहेको ‘सदस्य’ भन्ने शब्द हटाउने ।
१८. धारा ७० मा ‘गुठी रकम बाहेक’ भन्ने शब्दहरू पछि ‘संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान वा ऋण’ भन्ने शब्दावली थप गरी यस धाराको अन्त्यमा देहायको प्रतिवन्धात्मक वाक्यांश थप गर्ने : ‘तर निजी गुठी बाहेकको अन्य गुठीको रकमको हकमा कानून बनाई नियमित गर्न सकिनेछ ।’
१९. धारा ७२ मा प्रदेशमा स्वतन्त्र संवैधानिक अंगहरू रहने भएमा तिनका पदाधिकारीहरूमाथि हुने व्ययभार प्रदेश सञ्चित कोषबाट व्यहोरिने गरी मस्यौदा परिमार्जन गर्ने ।

२०. व्यवस्थापिकामा प्रतिनिधित्वको आधार जनसंख्या र भूगोल हुने सैद्धान्तिक कुरालाई आत्मसात गरी उपयुक्त मस्यौदा गर्ने ।

देहायका विषयहरुमा संवैधानिक समितिले नै थप छलफल गरी टुंगो लगाई मस्यौदा परिमार्जन गर्ने

१. देशको संघीय व्यवस्थापिका एकसदनात्मक हुने वा दुईसदनात्मक हुने ?
२. संघीय व्यवस्थापिकाको नामाकरण गर्दा संसद भन्ने वा व्यवस्थापिका भन्ने ?
३. तल्लो सदनको नाम जनप्रतिनिधिसभा वा प्रतिनिधि सभा के राख्ने ?
४. निर्वाचनमा कति वर्ष पुगेको व्यक्तिलाई मताधिकार दिने ?
क) १६ वर्ष ख) १८ वर्ष
५. संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदन विघटन भई निर्वाचनको मिति निर्धारण भएकोमा उक्त मितिमा निर्वाचन हुन नसकेमा स्वतः पुर्नस्थापना हुने वा नहुने ?

खुला प्रश्न

६. प्रत्येक सदनमा सदस्य संख्या कति हुने ?
७. विधायिकामा महिला लगायतका वर्ग, क्षेत्र र समुदायको प्रतिनिधित्व कसरी गराउने ?
८. माथिल्लो सदन रहेमा त्यहाँ कति संख्या रहने, के कसरी र कस्ता कस्ता वर्ग, समुदाय, क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व गराउने ?
९. प्रदेश व्यवस्थापिकाको नाम के रहने ?
१०. प्रदेश व्यवस्थापिकामा सदस्य संख्या कति हुने ?
११. प्रदेश व्यवस्थापिकामा महिला लगायतका वर्ग, क्षेत्र र समुदायको प्रतिनिधित्व कसरी गराउने ?

संघमा एकसदनात्मक व्यवस्थापिका रहने गरी विषय टुंगो लागेमा देहायका विषयमा थप छलफल गर्ने,

१२. कार्यकारी राष्ट्रपति सहितको एकसदनात्मक व्यवस्थापिका रहने वा नरहने ?
१३. जनप्रतिनिधिसभा/प्रतिनिधिसभामा २४५ जना सदस्य रहने वा नरहने ?
१४. संघीय जनप्रतिनिधिसभा देशको शासन व्यवस्थाको सर्वोच्च र सर्वशक्ति सम्पन्न मुल अंग हुने वा नहुने ?
१५. संघीय जनप्रतिनिधिसभा/प्रतिनिधिसभाले राज्यका अन्य अंगहरुको निर्माण, निर्देशन नियन्त्रण एवं अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
१६. संघीय जनप्रतिनिधिसभा/प्रतिनिधिसभामा जनसंख्याको अनुपातमा प्रतिनिधित्व गर्न आवश्यक न्यून संख्या नपुग्ने जाती, आदिवासी जनजाती, मधेशी, मुस्लिम आदी समुदायको प्रतिनिधित्वको लागि निश्चित संख्या मनोनयन गर्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
१७. महिला, दलित र मुस्लिम समुदायको विशेषाधिकार सहितको प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
१८. संघीय जनप्रतिनिधिसभा/प्रतिनिधिसभामा बहुसदस्यीय निर्वाचन क्षेत्र प्रणाली अनुसार सबै समुदायको समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली हुने वा नहुने ?
१९. संघीय जनप्रतिनिधिसभा/प्रतिनिधिसभामा सभामुख र उपसभामुख ३० वर्ष उमेर पुगेको हुनु पर्ने वा नपर्ने ?
२०. संघीय जनप्रतिनिधिसभा/प्रतिनिधिसभाको बैठक नबसेको अवस्थामा आवश्यक व्यवस्थापिकीय कार्य गर्नकोलागि हरेक स्वायत्त प्रदेशबाट कम्तिमा एक जना प्रतिनिधि पर्ने गरी बढीमा २१ जना सदस्य रहेको स्थायी समितिको व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
२१. धारा ४ को राष्ट्रिय सभा सम्बन्धी व्यवस्था आवश्यक नभएकोले हटाउने वा नहटाउने ?
२२. धारा ७ र ४७ मा कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम सदस्यलाई प्रत्याव्हान गर्न सकिने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
२३. धारा ८ र ४८ मा संघीय जनप्रतिनिधिसभा /प्रतिनिधिसभामा र स्वायत्त प्रदेश जनप्रतिनिधिसभाका सदस्यहरुले जनता र राष्ट्रको नाममा सपथ लिने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
२४. धारा १० आवश्यक नभएकोले हटाउने वा नहटाउने ?
२५. धारा १४ र ५३ को सट्टा नेपालको कुनै अदालतमा विचाराधिन व्यक्तिको सरोकारको मुद्दामा संघीय जनप्रतिनिधिसभाका सदस्यहरुले प्रश्न उठाउन पाउने तर बहसमा लागि निर्णय गर्न नसकिने तर देशको शासन व्यवस्था संग सम्बन्धित, राजनीतिक अन्तरवस्तु भएको, सार्वजनिक सरोकारको विषय भएको र संविधानसंग कानून बाफिएको भन्ने प्रश्नका बारेमा औपचारिक प्रस्ताव दर्ता गराई बहसमा लान र निर्णय गर्न सक्ने र एउटा समिति बनाई व्याख्या गर्न लगाई त्यसका आधारमा निर्णय गर्न सकिने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
२६. धारा १८ को सट्टा मन्त्रीले सदनका जुनसुकै समितिमा छलफलमा भाग लिन सक्ने तर मतदान भने आफू सदस्य रहेको समितिमा मात्र गर्न पाउने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
२७. धारा २३ मा संयुक्त समितिको सट्टा बढीमा १५ सदस्य रहने विशेष समितिको व्यवस्था गर्न सकिने वा नसकिने ?

२८. धारा ३० र ६८ मा अध्यादेश सरकारले जारी गर्न सक्ने, विकास निर्माण, सेवा सहूलियत, राष्ट्रिय सुरक्षा र साम्प्रदायिक सदभाव कायम राख्ने विषय बाहेक अन्य विषयमा जारी गर्न नसकिने, जारी अध्यादेशको आवश्यकता देखिएमा जनप्रतिनिधिसभाको स्थायी समितिमा पेश गर्नु पर्ने, स्थायी समितिले अनुमति दिएमा मात्र अध्यादेश जारी हुने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
२९. प्रदेश व्यवस्थापिकको नाम स्वायत्त प्रदेश जनप्रतिनिधिसभा राख्ने वा नराख्ने ?
३०. स्वायत्त प्रदेशलाई आत्म निर्णयको अधिकार सम्पन्न गराउने वा नगराउने ?
३१. स्वायत्त प्रदेश जनप्रतिनिधिसभामा भूगोल र जनघनत्वको अनुपात हेरी जाति, भाषा र प्राकृतिक स्रोतको उपलब्धताको आधारमा २५ देखि ४५ जना सम्म सदस्य रहने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?
३२. स्वायत्त प्रदेश जनप्रतिनिधिसभाको गठन बहुसदस्यीय निर्वाचन क्षेत्र प्रणालीको आधारमा गर्ने वा नगर्ने ?
३३. स्वायत्त प्रदेश जनप्रतिनिधिसभाको सदस्य हुन २१ वर्षको उमेर पुगेको हुनु पर्ने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने ?

अनुसूची- २
संविधान सभा
संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निवर्तित सभित
व्यवस्थापिकीय अंगकी स्वरूप निर्धारण सभित २ संवैधानिक निकायकी संरचना निर्धारण सभितकी प्रतिवेदन
अध्ययन उप-सभित ।

उपसभित

१	मा. डा. सुवोध कुमार पोखरेल	संयोजक
२	मा. श्री कमलेश्वर पुरी गोश्वामी	सदस्य
३	मा. श्री किरण यादव	सदस्य
४	मा. श्री केशव कुमार बुढाथोकी	सदस्य
५	मा. श्री गणेश सिंह ठगुन्ना	सदस्य
६	मा. श्री टोप बहादुर रायमाभी	सदस्य
७	मा. श्री दिपक खड्का	सदस्य
८	मा. डा. श्री वंशीधर मिश्र	सदस्य
९	मा. श्री वृजेश कुमार गुप्त	सदस्य
१०	मा. श्री वैजनाथ चौधरी थारु	सदस्य